

ОБЛІК ТА АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Гамова О.В., к.е.н., доцент; Лукашенко О.В., магістр

Запорізька державна інженерна академія

У статті обґрунтовано підходи до обліку виробничих запасів та аналізу їх ефективного використання на підприємстві. Показано, що для ефективної діяльності підприємства загальним орієнтиром є мінімізація матеріальних запасів в припустимих межах, яка зумовлює прискорення обороту виробничих запасів та підвищення конкурентоспроможності продукції, що виробляється.

Ключові слова: матеріальні запаси, матеріаловіддача, матеріаломісткість, коефіцієнт оборотності, тривалість обороту, вивільнення засобів, коефіцієнт завантаження.

Постановка проблеми. Сьогодні реформування підприємства потребують суттєвого реформування структури управління господарською діяльністю. При цьому велике значення має визначення мінімальної величини виробничих запасів на підприємствах, оскільки матеріальні витрати на цих підприємствах займають найбільшу питому вагу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку, аналізу ефективності використання виробничих запасів вивчали такі вчені, як В.В.Сопко та В.П. Завгородній [7], О.І. Гадзевич [2], Ф.Ф.Бутинець [1], та ін.

Аналіз літературних джерел свідчить, що питання обліку, контролю та аналізу виробничих запасів достатньо широко висвітлені у спеціалізованій літературі, але необхідно підкреслити, що на ефективність використання виробничих запасів впливає ряд факторів технологічного, організаційного й технічного характеру.

Постановка завдання. Основною метою даного дослідження є пошук шляхів вдосконалення обліку та організації внутрігосподарського аналізу виробничих запасів для раціонального їх використання і підвищення ефективності виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним призначенням підприємств виробництва профілю з ПВХ матеріалів та металопластмасових конструкцій з ПВХ-профілю є виготовлення готових виробів, здатних конкурувати на внутрішніх і зовнішніх ринках збуту. Асортимент продукції, що виготовляється на таких підприємствах, передбачає наявність і використання значної кількості виробничих запасів. Сучасні умови господарювання, які ґрунтуються на дії законів ринку, тобто законів попиту і пропозиції та конкурентної боротьби, примушують українські підприємства швидко адаптуватись до змін ринкового середовища та уникати необґрунтованого ризику, приймаючи управлінські рішення щодо використання всіх наявних виробничих ресурсів і, зокрема, виробничих запасів. Виробничі запаси розглядають як частину матеріальних ресурсів, які не задіяні у виробничому процесі, але їх наявність на підприємстві у передбачених розмірах є об'єктивною умовою ритмічної роботи.

Виробничі запаси займають домінуючу позицію в складі матеріальних витрат підприємств виробництва металоконструкцій, а їхня вартість має великий вплив на собівартість виготовленої продукції. У зв'язку із цим необхідна чітка організація внутрішньогосподарського обліку та аналізу виробничих запасів з метою раціонального їх використання й підвищення ефективності виробництва.

У результаті неналежної уваги питанням обліку та аналізу використання виробничих запасів губиться контроль за місцями безпосереднього використання виробничих запасів по певним структурним підрозділах, де виникає основна маса відхилень від установлених норм витрати [4, с. 45].

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про запаси підприємства та її розкриття у фінансовій звітності визначаються Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», що застосовуються підприємствами усіх форм власності, крім бюджетних установ. П(С)БО 9 також визначає порядок розкриття інформації про запаси в Примітках до фінансової звітності [1, с. 438].

Виробничі запаси є дуже важливим елементом діяльності будь-якого підприємства, тому й документальне оформлення руху ресурсів є досить відповідальним процесом, який повинен забезпечити необхідну інформацію, як для обліку, так і для контролю та оперативного управління рухом матеріальних цінностей [6, с. 247].

Законодавчо та нормативними актами вже визначені основні характеристики номенклатури виробничих запасів: їхні назва, тип, сорт, розмір, одиниці виміру тощо. Разом з тим велика кількість номенклатур потребує особливого визначення, яке характеризувало б особливості об'єктів обліку.

Оборотність виробничих запасів характеризується рядом взаємозалежних показників: тривалістю одного обороту в днях, кількістю оборотів за певний період (коефіцієнт оборотності), сумою зайнятих на підприємстві оборотних активів на одиницю продукції (коефіцієнт завантаження).

Тривалість одного обороту оборотних активів обчислюється за формулою

$$T_{об} = \frac{\Phi_{об} \times Д}{ЧД}, \quad (1) [3, с. 117]$$

де $\Phi_{об}$ – середньорічна вартість виробничих запасів;

Д – число днів в аналізованому періоді (при аналітичних розрахунках прийнято вважати, що тривалість року – 360, кварталу – 90 і місяця – 30 днів.

ЧД – розмір чистого доходу (виторгу) від реалізованої продукції (ф.2, ряд. 035).

Зменшення тривалості одного обороту свідчить про поліпшення використання запасів.

Кількість оборотів за певний період, або коефіцієнт оборотності оборотних активів, обчислюється за формулою

$$K_{об} = \frac{ЧД}{\Phi_{об}}, \quad (2) [3, с. 117]$$

Чим вище за даних умов коефіцієнт оборотності, тим краще використовуються виробничі запаси.

Коефіцієнт завантаження запасів в обороті, зворотний коефіцієнту оборотності, визначається за формулою

$$K_3 = \frac{\Phi_{об}}{ЧД}, \quad (3) [3, \text{с. 117}]$$

Прискорення оборотності оборотних активів має велике народногосподарське значення. При прискоренні оборотності оборотних активів із запасів підприємства вивільняються величезні суми активів, які можна додатково направляти на фінансування розширення виробництва.

При прискоренні оборотності виробничих запасів з обороту вивільняються матеріальні ресурси й джерела їхнього утворення, при вповільненні – в оборот утягуються додаткові кошти.

Величина запасів, що вивільнилися (або додатково залучених) визначаються множенням суми одноденного обороту (виторгу) за звітний період на кількість днів прискорення або вповільнення оборотності у звітному році в порівнянні з базисним періодом. Якщо це виразити формулою, то вона буде мати такий вигляд

$$B = \frac{ЧД(T_{об1} - T_{об2})}{Д}, \quad (4) [2, \text{с. 66}]$$

де $T_{об1}$ – оборотність у днях у базисному періоді;

$T_{об2}$ – оборотність у днях у звітному періоді;

ЧД – розмір чистого доходу (виторгу) від реалізованої продукції;

Д – кількість днів у звітному періоді.

Відносне вивільнення оборотних активів має місце в тих випадках, коли прискорення їхньої оборотності відбувається одночасно з ростом обсягу випуску продукції, причому темп зростання виробництва випереджає темп росту залишків запасів.

З огляду на велике народногосподарське значення прискорення оборотності виробничих запасів, кожне підприємство при плануванні потреби в них на наступний (звітний рік) повинне передбачати прискорення їхньої оборотності.

Боротьба за прискорення оборотності оборотних активів повинна вестися синхронно на всіх стадіях їхнього кругообігу шляхом скорочення часу виробництва й часу обігу. Прискорення оборотності активів на стадії виробництва досягається в основному за рахунок скорочення виробничого циклу.

Узагальнюючі показники використання виробничих запасів базового підприємства наступні:

1. Прибуток на гривню матеріальних витрат. Цей показник є найбільш узагальнюючим показником ефективності використання матеріальних ресурсів. Його визначають діленням суми одержаного прибутку від основної діяльності на суму матеріальних витрат.

2. Матеріаловіддача продукції характеризує вихід продукції з кожної гривні витрачених матеріальних ресурсів та розраховується діленням вартості виробленої продукції на суму матеріальних витрат.

$$M_B = \frac{\sum (K \times C_T)}{\sum (K \times H^n \times C^n)}, \quad (5) [2, \text{с. 75}]$$

де M_B – матеріаловіддача продукції в грн.;

K – обсяг випуску продукції (в натуральних одиницях);

H^n – норма витрачання n -виду матеріалу на одиницю продукції (у натуральних вимірниках);

C^n – ціна одиниці n -виду матеріалу за період, що аналізують, грн.;

C_T – відпускна ціна одиниці продукції, грн.

Матеріаловіддача характеризує, скільки вироблено продукції з кожної гривні спожитих матеріальних ресурсів (сировини, матеріалів, палива, енергії).

3. Матеріаломісткість продукції (зворотній показник до показника матеріаловіддачі) є вартісним показником, який відображає рівень матеріальних витрат (без амортизації) на кожну гривню товарної продукції та розраховується як відношення суми всіх матеріальних витрат до вартості виробленої продукції:

$$M_M = \frac{\sum (K \times H^n \times C^n)}{\sum (K \times C_T)} = \frac{1}{M_B}, \quad (6) [2, \text{с. 75}]$$

де M_M – матеріаломісткість продукції, грн.

4. Частка матеріальних витрат у собівартості продукції. Цей показник обчислюється відношенням суми матеріальних витрат до повної собівартості виробленої продукції. Динаміка цього показника характеризує зміну матеріаломісткості продукції.

Розрахунок узагальнюючих показники використання виробничих запасів наведено у табл.1.

За допомогою коефіцієнта завантаження визначається величина економічного ефекту (перевитрати), отриманого від прискорення (уповільнення) оборотності виробничих запасів.

Таблиця 1

Відносні показники оцінки ефективності використання виробничих запасів на підприємстві ВАТ «Запоріжсталь»

Показники	2013 рік	2014 рік	Відхилення (+;-)	Темпи зросту (%)
1. Середньорічна вартість виробничих запасів, тис.грн.	337	432,7	+95,7	28,4
2. Чистий дохід від реалізації, тис.грн.	23606,3	27406,2	+3799,9	16,1
3. Коефіцієнт оборотності виробничих запасів, раз	70,0	63,3	-6,7	-9,57
4. Тривалість періоду оборотності виробничих запасів, дні	5,1	5,7	+0,6	11,7
5. Коефіцієнт завантаження запасів в обороті, коп.	1,4	1,6	+0,2	14,3

Якщо коефіцієнт завантаження у 2014 р. збільшився на 0,2 коп., то загальна сума перевитрати виробничих запасів від загального обсягу чистого доходу складає: $0,2 \times 27406,2 / 100 = 54,81$ тис. грн.

Уповільнення обороту виробничих запасів в 2014 році на 6,7 дн. призвело до залучення в оборот засобів у сумі 510,06 тис. грн., що говорить про не досить ефективне використання виробничих запасів.

У табл. 2 подано розрахунок узагальнюючих показників використання виробничих запасів.

Як видно із таблиці 2, зменшення обсягу виробленої продукції в 8,2 рази призвело до зменшення прибутку в 9,3 разів. Збільшилась матеріаловіддача в 1,2 раз, зменшилася частка матеріальних витрат у собівартості продукції у 13,3 рази.

Таблиця 2

**Узагальнюючі показники використання виробничих запасів
на підприємстві ВАТ «Запоріжсталь»**

Показники	2013 рік	2014 рік	Відхилення (+;-)	Темп зросту (%)
1. Вироблена продукція, тис.грн.	36734	33721,9	-3012,1	-8,2
2. Матеріальні затрати, тис.грн.	18314,3	16606,1	-1708,2	-9,3
3. Прибуток (+), збиток (-) від операційної діяльності, тис.грн	1460,8	4156,9	2696,1	184,6
4. Прибуток (+), збиток (-) на гривню матеріальних витрат, грн. (3:2)	0,08	0,25	0,17	213,8
5. Загальна собівартість виробленої продукції, тис.грн.	21846,7	22855,2	1008,5	4,6
6. Матеріаловіддача, грн. (1:2)	2,006	2,031	0,025	1,2
7. Матеріаломісткість, грн.	0,50	0,49	-0,006	-1,2
8. Частка матеріальних витрат у собівартості продукції (2:5)	0,84	0,73	-0,11	-13,3

Виходячи з цього розрахунку, можна сказати, що частка матеріальних витрат у собівартості виробленої продукції є досить таки значною.

Отже, це пояснює те, що підприємству варто намагатися йти інтенсивним шляхом розвитку, скорочуючи витрати матеріалів на виробництво і раціональніше їх використовувати. Моделювання взаємозв'язків між обсягами випуску продукції та матеріаломісткістю, матеріаловіддачею, іншими факторними показниками.

Резерв випуску продукції за рахунок ефективного використання матеріальних ресурсів можна досягти завдяки раціональному використанню матеріальних ресурсів на ВАТ «Запоріжсталь» завдяки заходам щодо зниження браку та обсягу споживання ресурсів. Так при плановій величині випуску продукції у 37000 тис.грн та матеріальних витратах 1700 тис.грн, матеріаломісткість складе 0,46 грн/грн. (1700 тис.грн /37000 тис.грн)

$$E = -0,006 \times 33721,9 = -202,33 \text{ тис.грн}$$

$$= -202,33 / 0,46 = -439,85 \text{ тис.грн}$$

Таким чином раціональне використання матеріальних ресурсів на ВАТ «Запоріжсталь» знижуючи собівартість продукції передбачає додатковий випуск продукції.

Для розв'язання управлінського завдання аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів розробляють відповідні алгоритми. Основними алгоритмами аналізу матеріальних ресурсів є:

- алгоритм аналізу стану виробничих запасів;
- алгоритм контролю ефективності формування портфеля договорів на поставки матеріальних ресурсів;
- алгоритм контролю за витрачанням матеріальних ресурсів.

Для контролю за ефективністю формування портфеля замовлень на матеріальні ресурси на підприємстві пропонуємо структурно-логічну схему, зображену на рис. 1.

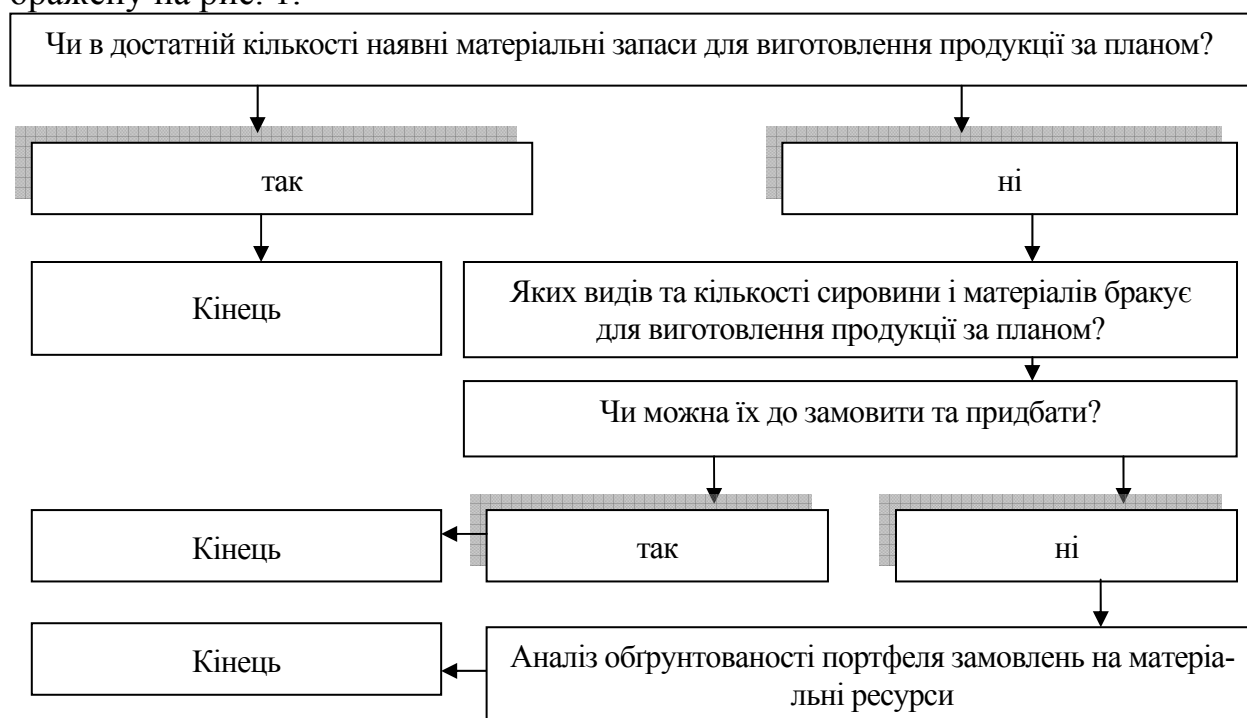

Рис. 1. Алгоритм контролю за ефективністю формування портфеля договорів поставок на матеріальні ресурси

Також головні завдання управління запасами, які можна визначити для підприємства є:

1. Оптимізація загального розміру і структури запасів.
2. Мінімізація витрат на їхнє обслуговування.
3. Забезпечення ефективного контролю за їх рухом.

Висновки. Ефективне управління запасами дає змогу прискорити оборотність капіталу і підвищити його доходність, зменшити поточні витрати на зберігання їх, вивільнити з поточного господарського обороту частину капіталу, реінвестуючи його в інші активи. Для розв'язання управлінських завдань аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів розробляють відповідні алгоритми. У галузі в якій працює досліджуване підприємство важливим є економія сировини та матеріалів через високу матеріаломісткість продукції. Раціональне використання матеріальних ресурсів на ВАТ «Запо-

ріжсталь» при планових показниках випуску продукції та матеріальних витрат знижуючи собівартість продукції на 202,33 тис.грн передбачає додатковий випуск продукції на 439,85 тис.грн, та є у подальшому фактором зросту рентабельності та прибутковості.

Список використаних джерел:

1. Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник / За ред. Ф.Ф. Бутинця. – 5-те вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП Рута, 2003. – 726 с.
2. Гадзевич О.І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово – господарської діяльності підприємств: Навчальний посібник. – К. :Кондор, 2004. – 180с.
3. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов. – К.: КНЕУ, 2001. – 346 с.
4. Михалевич С. Учет и внутрихозяйственный контроль использования материалов // Бухгалтерский учет и аудит. – 2010. – №3. – С. 45-48.
5. Михалевич С. Классификация производственных запасов для эффективной организации учета // Бухгалтерский учет и аудит. – 2010. – №4. – С. 37-40.
6. Остапова Г.М., Сиваш К.М. Логістичні підходи до управління матеріальними запасами промислового підприємства // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2007. – № 1. – С. 247-251.
7. Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник. – К.:КНЕУ, 2004 – 412 с.

Рецензент – д.е.н., професор Макаренко А. П.

УДК 35.072. 6:336

**ОЦІНКА ДІЄВОСТІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ**

Гладка В. В., здобувач

Полтавська державна аграрна академія

В статті визначено місце дієвості фінансового контролю в процесі контрольної діяльності та в системі критеріїв ефективності фінансового контролю. На основі чіткого розмежування окремих елементів фінансового контролю проаналізовано процедуру оцінки дієвості. Систематизовано показники оцінки дієвості фінансового контролю за ознаками оцінки фінансового контролю як дії, оцінки динамічності діяльності, ефективності роботи інспекторського складу та дієвості експертно-аналітичної діяльності органу контролю.

Ключові слова: *фінансовий контроль, державний фінансовий контроль, критерій ефективності, дієвість, орган контролю.*

Постановка проблеми. Результати контрольної діяльності мають фінансові наслідки, які визначають подальшу поведінку об'єкта контролю та виступають початковою стадією прийняття управлінських рішень у будь-яких сферах господарської діяльності на всіх управлінських рівнях. Фінансові відносини пронизують усі сфери господарської діяльності, всі стадії суспільного виробництва, а критерії, покладені в основу фінансового контролю, є основою для прийняття рішень щодо використання коштів державного та місцевого бюджетів, позабюджетних фондів, забезпечення належної реалізації міжбюджетних відносин, поліпшення фінансової дисципліни.